

ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

О. В. Фока,

керівник апарату Макарівської районної державної
адміністрації Київської області, слухач Національної академії
державного управління при Президентові України

Я. Ф. Радиш,

доктор наук з державного управління, професор

Коли людина йде дорогою долі,
їй не раз доводиться змінювати напрямок
Пауло Куельо "П'ята гора"
Високі посади людей видатних роблять ще видатнішими,
а жалюгідних людей – ще жалюгіднішими
Жан де ля Брюер

Дана стаття присвячена дослідженню основних складових професійної моделі державних службовців.

The article is devoted to the main components of the public officers' professional model.

ВСТУП

Історія нашого часу — це історія реалізованих утопій. При всій відмінності архітектурних задумів різних проектів світового упорядкування — від "Держави" Платона до "Володаря" М. Макіавеллі, "Утопії" Мора та "Міста Сонця" Т. Кампанелли — їх об'єднує одне: людська особистість беззастережно приноситься на вівтар державного інтересу як невідворотна жертва, і звичайно ж, в ім'я власного добра [11, с. 5—6].

Проблема державно-правового розвитку сучасної України, як стверджує К. Бабенко, об'єктивується на шляху побудови демократичної, правової, соціальної держави, яка була б здатна втілити конституційний принцип визнання людини найвищою соціальною цінністю, чий інтереси, права і свободи визначають діяльність державної влади, набуває особливої уваги з огляду на процес конституційної реформи, який триває в державі [3].

У контексті викладеного вище, ми поділяємо й думку М. Оніщука про те, що конституційно-правова реформа в Україні ставить передвітчизняною наукою низку важливих парадигм, пов'язаних з майбутнім правотворення та

державотворення [13]. А однією з провідних, на наше переконання, повинно стати наукове обґрунтування з вичерпними відповідями про сутність та зміст низки категорійно-понятійного апарату даної проблеми, у тому числі й поняття "соціально держава" — як важливих наукових дефініцій галузі державне управління¹.

Відомо, що держава² як головний інститут політичної системи суспільства та носій імперативної влади виникає, насамперед, для задоволення загально соціальних потреб суспільства, отже, її соціальна функція є стрижневою, визначальною [18].

Автори поділяють думки укладачів навчального посібника "Українські реалії соціальної держави", по-перше, про те, що ідейна основа

¹ Під понятійним апаратом державного управління слід розуміти сукупність понять, що існують у сфері державного управління. Поняття державного управління — форма мислення, яка відтворює предмети та явища, що стосуються державного управління в їх істотних ознаках. Термін державного управління — це слово або словосполучення, що утворюється для точного вираження предметів, явищ, ознак, дій, співвіднесених з поняттям державного управління (поняття державного управління реалізуються, існують у термінах державного управління), належать до словникового складу літературної мови та підпорядковуються всім її законам [19].

² Держава — політико-владна організація суспільства, що має соціальне призначення, виражає і захищає загальнонаціональні цілі й інтереси, функціонує та розвивається на правовій основі і використовує при необхідності для здійснення державної влади примусову силу з метою забезпечення стабільності і зміцнення правопорядку [8].

³ Національна ідея — це сенс існування нації [12, с. 48].

соціальної держави походить від уявлень античних мислителів про ідеальний державний устрій, що забезпечує загальне благо для всіх громадян, а її практичне формування відображає об'єктивний процес зростання соціальної ролі держави в регульованні суспільних відносин в індустріальному і постіндустріальному суспільствах. А, по-друге, надзвичайно привабливою представляється твердження авторів вказаного вище видання, що саме конституційний припис щодо соціальної держави може стати тією національною ідеєю³ навколо якої зможуть об'єднатися всі громадяни України [7].

Ключовим ресурсом соціальної держави є соціальна політика, яку розглядають як сукупність теоретичних принципів і практичних заходів, що розробляються та реалізуються державними і недержавними органами, організаціями й установами, які спрямовані на забезпечення необхідних умов життєдіяльності, задоволення соціальних потреб населення, створення в суспільстві сприятливого соціального клімату [7].

Звісно, що реалізація в повному обсязі соціальної політики держави можлива лише за умови соціальної відповідальності⁴ органів державного владі, а висвітлення найважливіших складових професійної моделі управлінських кадрів та державних службовців, зокрема, основним завданням яких і є реалізація соціальної політики України, тобто служіння державі, а не конкретному політикови [5], сприятиме подальшому розвитку теорії та практики державного управління.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Дослідження значною мірою зумовлюється необхідністю виконання Національної доктрини розвитку освіти, якою саме освіта кваліфікується як визначальний фактор гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих установок особистості. А вже державі, яка розвивається, потрібні сучасні освічені громадяни, які утворюють інтелектуальний та духовний потенціал суспільства [4].

Проблематика дослідження відповідає комплексному науковому проекту "Державне управління та місцеве самоврядування" (державний реєстраційний номер 0101002898), що проводиться Національною академією державного управління при Президентові України.

Про важливість наукових досліджень щодо різних аспектів проблеми професійної моделі управлінських

кадрів взагалі та державних службовців зокрема свідчать про українських фахівців М.А. Ажажа [1], В.М. Бабаєва [2], О.В. Богданова [4], Н.Т. Гончарук [6], О.І. Крюкова [10], А.А. Пашко [14], Н.М. Стецюк [20] та ін.

Проте незважаючи на широкий спектр зазначених вище й низки інших наукових праць, проблема професійної моделі управлінських кадрів у контексті соціальної відповідальності органів державної влади досліджена недостатньо.

МЕТА

Дана публікація є дослідженням основних складових професійної моделі управлінської еліти України у контексті соціальної відповідальності органів державної влади.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Політична нестабільність, а у зв'язку з цим і зниження рівня ефективної управлінської діяльності на всіх етапах – від прийняття державно-управлінських рішень до соціального контролю та оцінки результатів – багато в чому проявилися на зниженні рівня професіоналізму та компетентності керівників, а також всього кадрового складу органів державної влади. Саме тому сьогодні все більша увага приділяється рівню професійної майстерності керівника.

Ми повністю поділяємо думку М.М. Логунової, що державна служба як складний і специфічний вид управлінської діяльності висуває різноманітні вимоги до державних службовців залежно від посади, характеру та змісту роботи, яку вони виконують. Це – широкий набір професійних, організаційних, морально-етичних, культурних якостей, норм і принципів поведінки, з яких складається образ державного службовця, культура його управлінської діяльності [9].

Системний аналіз літературних джерел за темою дослідження дає право стверджувати, що на сьогодні відомі численні варіанти професійних моделей фахівців, у тому числі й для керівника у сфері державної служби. Нижче (рис. 1) нами подано

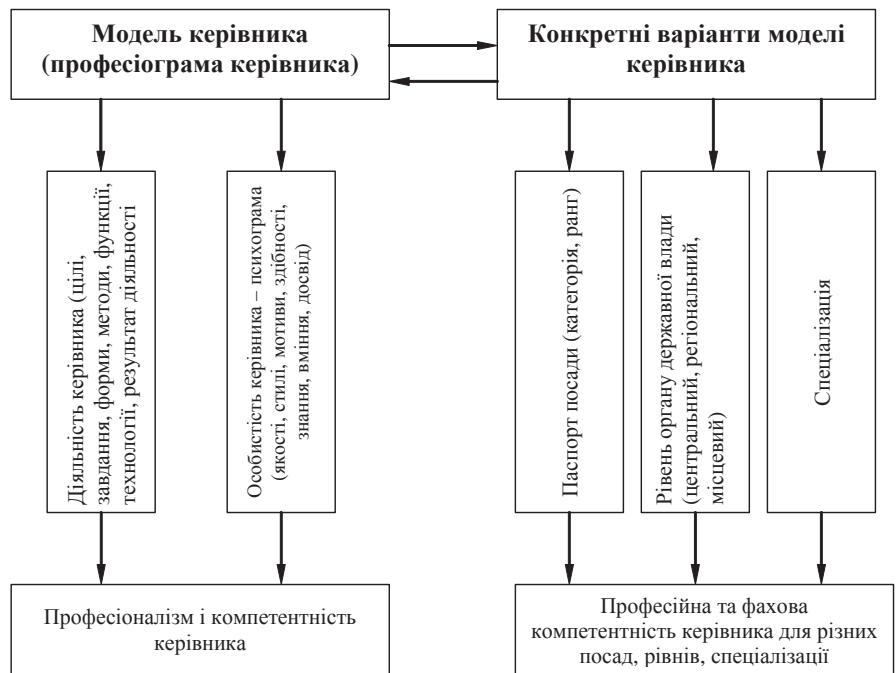

Рис. 1. Модель керівника у сфері державної служби [6, с. 22]

один із таких варіантів, автором якого є Н.Т. Гончарук [6, с. 22].

Ми погоджуємося з твердженням авторки моделі про те, що дана модель, по-перше, базується на синтезі професіограми⁶ керівника і паспорту посади, рівня органу державної служби та спеціалізації, по-друге, спрямована на досягнення високого професіоналізму й компетентності керівного персоналу, а, по-третє, передбачає необхідність поглибленої розробки змістовних характеристик компетентності й професіоналізму фахівців, які працюють в органах державної влади різного рівня.

На наш погляд, саме професіоналізм і компетентність⁷ державного службовця є вирішальними у його діяльності, адже усі варіанти моделі державного службовця в обов'язковому порядку враховують професійну та фахову компетентність державного службовця при розгляді кандидатури останнього на ту чи іншу посаду в органах державної ви-

конавчої влади, особливо при умові їх діяльності в контексті реалізації державної соціальної політики.

Грунтуючись на викладеному вище, робимо висновок, що при виробленні конкретних варіантів професійної моделі державних службовців, передусім, слід враховувати внутрішні та зовнішні чинники державної служби. Серед внутрішніх, окрім вище згаданих Н.Т. Гончарук, — можна виділити стан фізичного та психічного здоров'я^{8,9} [15, 16] державного службовця, його ментальність¹⁰, життєві принципи, громадянську позицію, особистісні цінності, розуміння свого професійного призначення та інші характеристики. Серед зовнішніх — умови формування та виховання державного службовця, середовище його діяльності, рівень розвитку суспільства тощо.

Поглибленому аналізу особистісних характеристик державних службовців – як важливих складових їх професійної моделі для практичної реалізації соціальної відповідальності органів державної влади і буде присвячена заключна частина нашого дослідження.

У контексті соціальної відповідальності органів державної влади керівники мають бути притаманні якості, які забезпечать ефективність його управлінської діяльності та якість надання управлінських послуг. Основою моделі керівника є його особистісні здібності. Серед провідних здібностей до управлінської діяльності варто виокремити: — комунікативність : професійна здатність управлінця, що характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування;

— перцептивні здібності: професійна проникливість, пильність, інтуїція, здатність сприймати і розуміти іншу людину;

⁴ Соціальна відповідальність (social responsibility) – визнання того, що організація впливає значним чином на соціальну систему, що має бути відповідним чином враховано в її діяльності [2, с. 246].

⁵ Соціальна відповідальність державної влади має поліфункціональний зміст, а саме: базується на системоутворюючому принципі соціальної держави, реалізація якого сприяє здійсненню всіх інших принципів сучасного державного управління; позитивному іміджу інститутів держави та її посадових осіб; завдяки цілеспрямованій державній соціальній політиці є засобом вирішення соціальних проблем [18, с. 8–9].

⁶ Професіограма керівника у сфері державної служби передбачає синтез характеристик його діяльності (цілі, завдання, функції, форми, методи, технології, результат діяльності) та особистості (якості, стиль управління, мотиви, здібності, знання, вміння, досвід) [6, с. 22].

⁷ Компетентність набуває особливої актуальності в умовах впровадження системи управління якістю в органах державної влади.

⁸ Одна з найавторитетніших недержавних організацій ООН - Всесвітня організація охорони здоров'я — наступним чином визначає поняття "здоров'я": "Здоров'я – це стан повного соціального, біологічного та психологічного благополуччя, коли функції всіх органів і систем урівноважені з навколишнім середовищем, відсутні якісь захворювання, хворобливі стани та фізичні дефекти".

⁹ Коли ми говоримо про психічне здоров'я в аспекті значення цього поняття, то повинні звертати увагу на відсутність чи наявність в тій чи іншій особі психічних розладів. Але в цьому випадку слід звернути увагу й на думку проф. В.М.Кузнецова, який стверджує, що психічне здоров'я є ширшим поняттям, ніж симпліфікована відсутність психічних розладів. Коли ж ми говоримо про психічне здоров'я в аспекті змісту, то повинні передусім звертати увагу на його внутрішню характеристику. Однак, визначаючи значення того чи іншого терміну, слід обов'язково пам'ятати важливу особливість понятійного змісту, яка є предметом і основою взаємного розуміння людей [17].

— динамізм особистості: здатність активно впливати на іншу особистість;

— емоційна стабільність: здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації, незалежно від сили зовнішніх чинників, що провокують емоційний зрив;

— оптимістичне прогнозування: передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній і перетворення всієї структури особистості через вплив на позитивні якості;

— креативність: здатність до творчості, спроможність генерувати незвичні ідеї, відходити від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації.

Вважаємо за доцільне окремо акцентувати увагу на такій важливій для державного службовця характеристиці як харизма.

Автори Універсального словника-енциклопедії (УСЕ), посилаючись на християнську теологію, стверджують, що харизма — надприродний дар, яким Христос від Святого Духа наділяв вірного (чи вірних) з метою виконання певної місії чи послуги в церковній громаді; слово "харизма" запровадив у Новому Заповіті апостол Павло [22, с.1449].

Харизма (charisma) ж, на переконання укладачів вже цитованого вище навчального посібника "Організаційна культура керівника" — це одна з визначальних характеристик лідера, обдарованого здібностями надихати працівників до дій [2].

ВИСНОВКИ

1. Обґрунтовано, що державна служба як складний і специфічний вид управлінської діяльності висуває різноманітні вимоги до державних службовців залежно від посад, характеру та змісту роботи, яку вони виконують. Це — широкий набір професійних, організаційних, морально-етичних, культурних якостей, норм і принципів поведінки, з яких складається образ державного службовця, культури його управлінської діяльності.

2. Доведено, що професіоналізм і компетентність державного службовця є вирішальними у його діяльності. Професійна та фахова компетентність державного службовця обов'язково враховується при розгляді кандидатури останнього на ту чи іншу посаду в органах державної виконавчої влади, особливо при умові їх діяльності в контексті реалізації державної соціальної політики.

3. Визначено, що при виробленні конкретних варіантів професійної моделі державних службовців, передусім, слід враховувати внутрішні та зовнішні чинники державної служби. Серед внутрішніх слід акцентувати увагу на стані фізичного та психічного здоров'я державного службовця, його ментальність, життєві

принципи, громадянську позицію, особистісні цінності, розуміння свого професійного призначення та інші характеристики. Серед зовнішніх — умови формування та виховання державного службовця, середовище його діяльності, рівень розвитку суспільства тощо.

4. Встановлено, що в контексті соціальної відповідальності органів державної влади керівникові мають бути притаманні якості, які забезпечать ефективність його управлінської діяльності та якість надання управлінських послуг. Основою моделі керівника є його особистісні здібності, серед яких найважливішими слід вважати такі: комунікативність, перцептивні здібності; динамізм особистості; емоційна стабільність; здатність до оптимістичного прогнозування; креативність; харизма тощо.

5. Складна та багатогранна проблема, що досліджується, не вичерпується аспектами, розглянутими у даній статті. Перспективними видаються наступні розробки: виявлення особливостей при формуванні професійної моделі державних службовців та відмінностей професійних моделей політиків, керівників приватних підприємств і, наприклад, менеджерів; з'ясування за допомогою соціологічного опитування державних службовців різних рангів, наскільки важливими для цієї категорії працівників є такі якості, як: лідерство, управлінська культура, патріотизм, визнання тощо; якою мірою повинні (чи не повинні) відрізнятися професійні моделі державних службовців центральних і регіональних органів державної влади; чи слід враховувати гендерні особливості при формуванні професійної моделі державних службовців тощо.

Л і т е р а т у р а:

1. Ажажа М.А. Державне регулювання інвестицій в людський капітал як фактор інтелектуального розвитку суспільства: Автореф. дис. канд. наук держ. упр: 25.00.02. — Харків, 2008. — 20 с.

2. Бабаєв В.М., Шаронова Н.В. Організаційна культура керівника: Навч. посіб. для спеціальності "Адміністративний менеджмент", Харків: НТУ "ХПІ", 2005. — 260 с.

3. Бабенко К. Системні основи закріплення правового статусу людини в Конституції України // Віче, 2008. — № 3. — С. 56—59.

4. Богданов О.В. Розвиток механізмів державного управління підготовкою управлінських кадрів для регіону // Автореф. дис... канд. наук держ. упр: 25.00.02. — Донецьк, 2008. — 20 с.

5. Вєдерникова І. Небезпечний діагноз, або чому державна машина ледве дихає? // Дзеркало тижня, 15 грудня 2007 р., с. 1, 4.

6. Гончарук Н.Т. Управління керівним персоналом у сфері державної служби України // Автореф. дис... д. держ. упр: 25.00.03. — К., 2007. — 36 с.

7. Гошовська В.А., Ільчук А.І. Українські реалії соціальної держави: Навч. посіб. / За заг. ред. В.А. Гошовської. — К.: Вид-во НАДУ, 2007. — 96 с.

8. Дрешпак В.М., Мельтюхова Н.В., Надолшній П.І., Радиш Я.Ф., Рудніцька Р.М. Теорія та практика державного управління. — К.: НАДУ, 2006. (Мультимед. посіб. дист. курсу).

9. Етико-психологічні засади ділового спілкування: Навч. посіб. / Уклад. М.М. Лагунова. — К.: Вид-во НАДУ, 2007. — 36 с.

10. Крюков О.І. Політико-управлінська еліта України: особливості становлення та розвитку в умовах суспільної трансформації: Автореф. дис... д. держ. упр: 25.00.01. — К., 2007. — 35 с.

11. Макиавеллі Н. Государь: Сочинення. — М.: Изд-во Эксмо; Харків: Изд-во "Фолио", 2007. — 672 с.

12. Матвієнко П.В. Національна ідея як чинник державотворення та консолідації суспільства // Держава та економіка, 2008. — № 1. — С. 47—51.

13. Онішук М.В. Співіснування та взаємодія безпосередньої демократії та представницької демократії як головна парадигма сучасного конституціоналізму // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2006. — № 11 (61). — С. 5.

14. Пашко Л.А. Людські ресурси у сфері державного управління: теоретико-методологічні засади оцінювання: Автореф. дис... д. держ. упр: 25.00.03. — К., 2007. — 36 с.

15. Радиш Я.Ф., Крижина Н.П., Іванцова Г.В. Психічне здоров'я як об'єкт наукових досліджень українських авторів // Психічне здоров'я / Mental Health, 2005. — № 4 (9). — С. 4—12.

16. Радиш Я.Ф., Крижина Н.П. Проблема наукової парадигми психічного здоров'я в контексті державної політики України в галузі охорони здоров'я // Психічне здоров'я / Mental Health, 2005. — № 3 (8). — С. 4—7.

17. Радиш Я.Ф. Ціннісно-змістовні аспекти медичного права: до проблеми юридичного забезпечення психіатрії (за матеріалами українських та зарубіжних дослідників філософії права) // Психічне здоров'я / Mental Health, 2007. — № 2 (15). — С. 82—87.

18. Савченко І.Г. Соціальна відповідальність органів державної влади в умовах розбудови соціальної держави: Автореф. дис... канд. наук держ. упр: 25.00.01. — Харків, 2007. — 20 с.

19. Сацюк О.В. Особливості формування та розвитку понятійного апарату державного управління: Автореф. дис. канд. наук держ. упр: 25.00.01. — К., 2008. — 20 с.

20. Стецюк Н.М. Розвиток процесу управління персоналом (на прикладі митної служби України): Автореф. дис... канд. наук держ. упр: 25.00.03. — К., 2007. — 20 с.

21. Тлумачний словник іншомовних слів / Авт.-уклад. О.М. Сліпущко. — К.: Школа, 2006. — 288 с.

22. УСЕ Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. Ради чл.-кор. НАНУ М. Попович. — К.: "Тризна", 1999. — 1551 с.

¹⁰ *Менталітет* (франц., від лат. розум, мислення) — світосприйняття, спосіб мислення, психологічні особливості людини, групи людей, спільноти [21, с.120].